

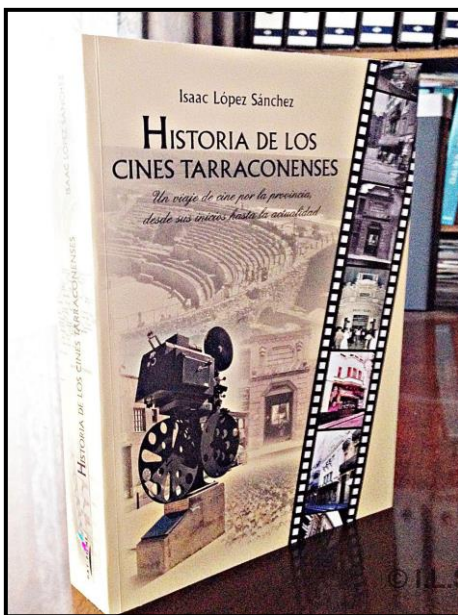
ressò mont-roigenc

UN LLIBRE SOBRE ELS CINEMES A LA DEMARCACIÓ DE TARRAGONA
(MÉS UNS QUANTS RECORDS PERSONALS).

Martí Rom
www.martirom.cat

13-11-2015.

S'acaba de publicar un important llibre sobre els cinemes a la demarcació de Tarragona: "Historia de los cines tarraconenses (Un viaje de cine por la provincia, desde sus inicios hasta la actualidad)" d'Isaac López Sánchez (Day-Print, 2015). Aquest llibre parteix de la tesi doctoral que va fer l'autor amb la direcció del catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat Rovira i Virgili, Josep Sánchez Cervelló. És un extensíssim llibre, una valuosíssima documentació sobre el cinema a les nostres contrades.

Un treball d'aquesta mena mereix que parlem amb el seu autor. M'explica que aquest llibre "té com arrel la meua Tesi Doctoral 'Cines: espejos socioeconómicos e instrumentos institucionales', presentada el 19 de juny de 2009 i que va merèixer per a un tribunal de prestigiosos acadèmics un excel·lent "Cum Laude", per unanimitat, a la Facultat de Lletres del Campus Catalunya de la Universitat Rovira i Virgili (URV). La Tesi Doctoral són 4 anys acadèmics on no només desenvolupes un treball d'investigació inèdit sinó que, a més, has d'aprovar una sèrie d'assignatures curriculars per obtenir la titulació. Jo vaig aprofitar per doctorar-me i, a més, treure'm un màster en Estudis Culturals Mediterranis. El llibre està actualitzat, ampliat i recopila més d'un segle d'història en una obra en

DIN4 de 676 pàgines, 975 fotografies, centenars d'imatges a color, multitud de documents d'arxiu i un índex onomàstic final a manera de crèdits de tancament que ret homenatge i tribut a la gran família de la indústria d'exhibició tarragonina, a més d'estar dedicat a la meua mare, Rocío, gran cinèfila i exemple de lluita. La idea era crear un cens rigorós de cinemes i entitats culturals que van fer projeccions a la província, ja que no hi havia res a nivell provincial i, per això, vaig dedicar tres anys més, després dels quatre de la tesi doctoral. Temps que vaig combinar amb les meves obligacions laborals i familiars".

Aquest llibre em desvetlla records de xiquet a Mont-roig, quan estava a casa la meua àvia paterna. Aleshores era el carrer de "los Caídos" núm. 6, ara de Riba i Mestre. Al pis de dalt on vivien hi havia el cinema, el "Cine Martí", més conegut com a "cal Panadero". Aleshores era del meu oncle, el "Quimet Panadero". Els més grans també li deien el "Casino de Baix", recordant aquesta societat sociopolítica de caire republicà

d'abans de la Guerra. El pare, el “Josep Panadero”, em pujava a veure la pel·lícula des de la cabina de projecció. Allà hi havia el Jaume Olivé Sabaté (conegut com “Patol”); era fuster de professió i sempre va ser el que “tirava el cine” (“el tirador”). Quan fa anys van estrenar la pel·lícula “Cinema Paradiso” (1988), de Giuseppe Tornatore, m’hi vaig veure representat (suposo que també molts d’altres) en aquell xiquet Totó que fa companyia a aquell Alfredo operador de cabina d’un poble de Sicília.

Els records d’infantesa m’han allunyat momentàniament del llibre d’Isaac López Sánchez. Em continua explicant: *“El llibre és una rigorosa investigació històrica sobre el sector de l’exhibició cinematogràfica a la nostra província de Tarragona, amb Espanya, Europa i EUA de fons: comarca per comarca, municipi per municipi, cinema rere cinema del 1897 al 2015 (aproximadament 400 cinemes censats, amb la seva data d’inauguració, tancament i ubicació). És un minuciós treball de recuperació per ordre geogràfic i cronològic, des de l’aparició del cinema en els nostres pobles tarragonins;*

Presentació del llibre. A l’esquerra Isaac López Sánchez i a la dreta Josep Sánchez Cervelló

primer, com a atracció itinerant de barraca de fira i, després, com a indústria, a través de sales estables fins arribar als nostres dies, amb els últims cinemes supervivents pels canvis tecnològics i d’hàbits d’oci. Rescata del passat les majestuoses façanes dels nostres cinemes. Es recuperen per a la història els noms de persones, cinemes, sales d’exhibició, projeccions, programes de mà, entitats culturals o cafès tarragonins vinculats amb el Setè Art, dins el context històric de cada moment”.

Com un Guadiana retornen a aquelles vivències. Recordo l’entranyable “Patol” enganxant amb *celo* la cua d’un rotlle amb l’inici del següent, amb part de pel·lícula caient a terra (era el mètode)... De tant en tant, jo mirava per la finestreta (que comunicava amb la sala) com aquell màgic raig de llum permetia explicar històries d’indis dolents atacant caravanes de bons homes blancs i matant despietadament les seves dones i fills, de policies empaïtant dolents, de romans o d’altres pobles de l’antigor lluitant uns contra els altres, de moralitzants epopeies bíbliques o evangèliques, de castes passions amoroses... També ens meravellaven aquells grans i espectaculars paisatges d’indrets llunyans o aquelles ciutats modernes amb impressionants gratacels i carrers plens de cotxes. Aquestes imatges foren més espectaculars quan les pel·lícules van deixar de fer-se i projectar-se en format quadrat i es projectaven en format panoràmic. I encara més, quan va arribar el *CinemaScope*. Una de les primeres pel·lícules en aquest format fou *“La túnica sagrada”* (1953) de Henry Koster, que tractava sobre la persecució que van patir les primeres comunitats cristianes.

Un, que és des de jove un cinèfil, que ha escrit a revistes de cinema, que el seu primer apropament al món de la cultura fou mitjançant pel·lícules desconegudes i meravelloses, sent un gran respecte per treballs com el que ha fet l’Isaac López Sánchez. *“Sempre he estat des de petit un cinèfil, però no només m’interessava el cinema, sinó també el que s’hi amagava al voltant i darrere de la gran pantalla. El meu avi matern va entapissar*

les butaques dels cinemes i vaig creure oportú escriure un llibre on es recollissin els noms també d'aquestes persones anònimes, que encara que no surtin en els crèdits de les pel·lícules, també són grans herois dignes d'admirar i protagonistes en el meu llibre i en els crèdits de tancament del mateix”.

Hi ha un moment en què vius una mena revelació del cinema, han vist alguna o algunes pel·lícules que t'han marcat emocionalment i ets llences a veure'n d'altres del mateix director. Aleshores cerques més informacions en crítiques o textos sobre el cinema, o sobre un determinat moviment o la seva història. En algun racó d'un d'aquests textos t'expliquen que l'argument o determinades imatges tenen com a referent tal novel·la o algun quadre d'un pintor, o que aquella música que és tan apropiada i que t'ha entusiasmat és de tal autor. I, de mica en mica, vas incorporant pel·lícules a la teva vida, i trobant nous camins culturals (fins aleshores desconeguts per a tu).

Vull saber quin tipus de cinema li apassiona a l'Isaac López Sánchez: *“M'interessa molt el neorealisme italià, interès que em va portar a viure un temps a Roma, després de presentar la meva tesi doctoral, per investigar i col·laborar dins de la universitat La Sapienza. Sóc un enamorat d'aquestes pel·lícules des de les més purament neorealistes de Visconti, Rossellini, De Sica o De Santis, fins als films neorealistes més còmics,*

alegres i humorístics al més pur estil de Dino Risi, Pietro Germi o Mario Monicelli. També sóc un gran admirador del cinema de Luis García Berlanga, director que vaig tenir l'honor de conèixer a la URV i posteriorment a Madrid d'on va sorgir una important amistat. Crec que el cinema espanyol té un deute pendent amb directors com Luis García Berlanga i Luis Buñuel, que van retratar la seva època barrejant la realitat amb l'esperit crític, la ironia, la farsa o la caricatura, explicant moltes coses, entre línies, a l'espectador. Per altra banda, també m'agrada molt el cinema d'Ingmar Bergman i com utilitza el sentiment d'angoixa en els protagonistes, despullant les seves ànimes per transportar l'espectador a experiències vitals que gairebé tots hem viscut o ens hem plantejat. Sense oblidar-me del mestre del suspens Alfred Hitchcock”.

Presentació del llibre. S'hi pot veure la Maria Teresa Martí Aleu i l'Elias Martí Mendoza

Faig una capbussada en aquest valuós llibre. M'assabento que les primeres projeccions a la demarcació de Tarragona es van fer el 20 de febrer de 1897 a Reus, al Saló dels Billars del Café París de la plaça de Prim. A Barcelona i Madrid s'havien fet un any

abans. Sabem, com a mínim els estudiosos, que la primera projecció pública de cinema la van fer els germans Louis i Auguste Lumière el 28 de desembre de 1895 al Saló Indi; aquest era un soterrani del *Grand Café* del boulevard de *Capucines* a París. La primera pel·lícula projectada fou “La sortida dels obrers de la fàbrica” (era la fàbrica dels germans Lumière a Lyon). Una altra de les pel·lícules famoses de Louis Lumière fou aquella “L’arribada del tren a l’estació de Lyon”, on els espectadors asseguts ben a prop de la pantalla veien com se’ls hi apropava una màquina de tren amb els seus vagons. Segons ens expliquen els diaris de l’època, alguns s’apartaven i sortien corrent de la sala. Per cert, té una certa gràcia que l’inventor del cinema, on un raig de llum traspasa una imatge fixada en un suport físic (més tard seria en cel·luloide), es digués Lumière.

Les dues-centes quatre primeres pàgines del llibre són una anàlisi exhaustiva sobre els cinemes en general, les seves característiques, els seus condicionants, el paper de l’Església com a poder fàctic, la censura, els seus orígens a la demarcació, durant les primeres dècades del segle XX, en el franquisme, i de la democràcia a l’actualitat.

Busco les informacions referides a Mont-roig. Estan de la pàgina 369 a la 375. També hi ha escampades diverses imatges. Per exemple, a la pàg. 92 hi trobem les fotografies de Miquel Martí Aragonès i el seu fill Joaquim Martí Tost, el meu avi patern i oncle, del “Cine Martí”, de “cal Panadero”. A la pàg. 96 i 97, a la Maria Teresa Martí Aleu i al seu marit Elías Martí Mendoza. La primera, cosina germana meva. Ambdós davant la màquina Ossa amb la que es projectava el cinema al nou “Cine Martí”. A la pàg. 126, dues fotografies de la celebració de la festa de “San Juan Bosco”, patró del cinema, al nou “Cine Martí” (31 d’octubre de 1971). I a la pàg. 71 els plànols del cinema que hi havia a Miami.

Pregunto a l’Isaac López Sánchez sobre el que cal remarcar de Mont-roig, ell que en el llibre ha estudiat tots els cinemes de la demarcació de Tarragona: *“De Mont-roig del Camp, bressol de grans personatges i artistes, cal destacar l’important teixit associatiu i d’entitats que va tenir al llarg de la història en comparació amb altres poblacions, circumstància amb la qual va guanyar la cultura, l’espectador i el cinema estable, independentment de les divergències ideològiques de cadascuna de les societats i dels seus socis”*.

El “Casino de Dalt” amb la cabina de projecció sobresortint de la façana

Intentaré fer un resum de les informacions aportades en el llibre, més algunes anotacions vivencials meves. A la pàgina 369 es descriu el “Cine del Casino de Dalt”. Estava al local del “Centre Legitimista”, dels carlins o conservadors del poble. Aquesta societat s’havia fundat el 1892. El seu primer local estava situat on ara és la plaça de Joan Miró núm. 12. El 1917 es va traslladà al carrer Major núm. 16. Explica que hi ha constància que ja s’hi projectava cinema el 1919. Va ser remodelat després de la Guerra Civil. Aleshores tenia 240 butaques de platea i 40 de general; s’hi feien programes dobles.

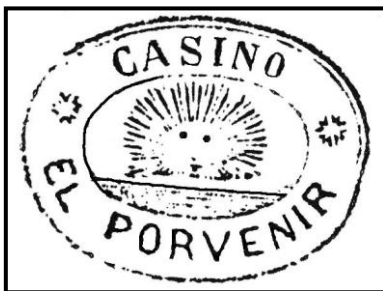
He aprofitat per obtenir algunes informacions més sobre els cinemes de Mont-roig; m'han ajudat els company Miquel Anguera (dit "Beatet") i l'Esther Bargalló. Quan gestionava aquest "Cine del Casino de Dalt" el Miquel Boronat ("Miquelàs"), el que "tirava el cine" era el Jaume Puñet ("Jaume Carlos"). Després el gestionà el Miquel Mestre ("Miquel del Casino") i el "tirador" continuava sent el Jaume Puñet; després ho fou el Juan Vargas. Més tard, quan el duia el Santiago Savall ("Mio"), qui s'encarregava era el Miquel Mestre Bargalló i el "tirador" continuava sent el Juan Vargas. A l'època final, el va arrendar Miquel Mestre Bargalló, que també explotava el cinema Rex del Pratdip.

El "Cine del Casino de Dalt" es va tancar el 1983. Després fou gestionat uns quants anys per l'Associació de Pares que oferien pel·lícules "de cine apte" per a la seva canalla. Aleshores el "tirador" fou en Domingo Rofes de Colldejou.

Del "Cine Moderno" o "Sala Parroquial" en parla a la pàg. 370. Comenta que primer va estar al carrer del Forn (molt abans fou el carrer del Rodet i actualment de Josep Maria Gran i Cirera) núm. 8 i que els primers responsables foren Josep Ramon Ferré i Josep Savall Farré. A partir dels anys quaranta el local de projecció fou l'Església Vella del poble, ara és el Centre Miró, al carrer Major núm. 2. En aquells anys qui gestionà aquest cinema fou l'Antoni Martí ("Negret"), als anys 40. Segons consta a la documentació oficial, a partir del 1949 el responsable era el rector del poble, aleshores Mn. Jaume Torres Balcells (fou rector de Mont-roig del 1948 al 1955). El 1954 passa a programar-lo l'empresa "Hermanos Solanellas" de Riudecols. Cap als anys seixanta, el responsable en els documents administratius oficials és Francesc Mendoza Aleu. També en aquest cas, el Miquel Anguera ("Beatet") ha ajudat a obtenir-ne informacions. El Salvador Mestre Castellví ens recorda que als anys 50 i 60 van "tirar" el cine Josep Grifoll Olivé, ell mateix i Pere Anguera Cabré (per cert, oncle del Miquel Anguera). Les entrades les venia el Josep (germà del Pere Anguera) i el porter era Miquel Martí Aragonès.

Segons aquell llibre, també apareixen com a programadors Miquel Mestre Bargalló (del Casino de Dalt) i Elías Martí Mendoza (el marit de la meva cosina Maria Teresa Martí Aleu, del "Cine Martí"). Consta que hi havia 240 butaques de platea i 70 de general; s'hi feien programes dobles. Es va tancar a inicis dels anys setanta.

El "Cine del Casino de Baix" (a la pàg. 371) estava al local de la societat "El Porvenir Democràtic", de caire primer liberal i després republicà. Aquesta societat fou fundada el 1863. El local estava situat on ara és el carrer de Francesc Riba i Mestre núm. 6; durant el franquisme era el carrer "de los Caídos". També se'l coneixia com a "cal Panadero", doncs la família Martí era propietària de la casa. El meu rebesavi, Joaquim Martí Prous, consta el 1925 com a president de "El Porvenir Democràtic". Cap

als anys vint sabem que s'hi feia cinema. Llavors era mut i hi havia una persona que

tocava el piano acompanyant les imatges. Durant la Segona República, el 1932, aquesta societat passaria a denominar-se “Unión Republicana Cultural”.

En el llibre es citen unes memòries inèdites del meu pare, Josep Martí Tost (“Josep Panadero”): *“Al pis de dalt (d’on vivíem) hi havia el centre El Porvenir Democràtic... hi havia una saleta amb dos balcons que donaven al carrer i una porta per poder entrar a la sala del cinema. En aquesta sala hi havia dues portes més, una a l’escala i l’altra a l’escenari. Quan era petit (finals dels anys vint) es va fer una galeria amb banquetes damunt d’aquesta sala per encabir-hi més espectadors. Com que estava davant de la cabina de projecció, els que s’asseien al mig no es podien aixecar, doncs tapaven el*

Miquel Martí Aragonès

focus; si algú ho feia, tota la sala xiulava... La cabina gairebé tocava el sostre i per pujar-hi calia una escala de fusta... El 1929, aprofitant que vam anar a l’Exposició Universal a Barcelona, el pare (Miquel Martí Aragonès) ens va portar al Cinema Coliseum a veure la pel·lícula sonora “El desfile del amor” (d’Ernst Lubitsch, 1929) amb Jeanette MacDonald i Maurice Chevalier. Vaig quedar meravellat en escoltar com els actors parlaven, la música i que tots els sorolls semblaven de veritat. Jo estava acostumat al cinema mut que feien a El Porvenir Democràtic... Allí tan sols hi havia l’Anton Duran, que era mestre, que tocava el piano al costat de la pantalla...”.

En acabar la Guerra Civil, clausurada pel franquisme aquella societat republicana, el cinema va passar a ser gestionat pel meu avi, Miquel Martí Aragonès, amb l’ajut de dos dels seus tres fills: Joaquim Martí Tost i Josep Martí Tost (respectivament el fill gran i el petit). Aquest darrer és el meu pare. Per cert, tenia una certa inclinació per dibuixar i fer cal·ligrafies modernes i atractives. Feia aquelles plaques de vidre que es projectaven al principi de la sessió o a l’entreacte recordant el bar de la sala o aquell “*Próximamente en esta sala*” (anunciant alguna propera pel·lícula).

El “Cine Martí”, després de la Guerra Civil, el 1940, va fer construir un habitacle afegit a l’edifici, sobresortint de la façana, com a nova cabina de projecció. D’aquesta manera solucionava aquell problema, del què parlava el pare: que alguns espectadors de dalt poguessin tapar la projecció. També en van construir un de semblant al cinema del “Casino de Dalt”, al carrer Major.

En aquells anys quaranta i fins als seixanta, aquell raig de llum cinematogràfic (també) creava un món màgic que duia els espectadors a històries i paisatges en color d’un món (sovint) modern. Aquells espectadors vivien en una Espanya estrictament controlada, que va trigar molts anys a sortir de les penúries del racionament d’aliments i altres productes i que, fonamentalment, patia la foscor del franquisme. Per cert, el racionament d’aliments va

durar fins al maig de 1952; el règim franquista el va suprimir pocs dies abans de començar el “Congreso Eucarístico Internacional” de Barcelona. Era el primer cop que havia de venir a España una multitud de persones estrangeres i no era convenient que veiessin les penúries d’aquella Espanya de l’autarquia.

**Joaquim Martí Tost i
Mercè Aleu Reynal**

Quan va morir el meu avi Miquel Martí Aragonès, el 1951, d’aquell “Cine Martí” se’n va fer càrrec el fill gran Joaquim Martí Tost (“Quimet Panadero”). El meu pare ja s’havia casat el 1949 i vivia a Barcelona).

Em continua dient l’Isaac López Sánchez: “*Entitats mont-rogenques de finals del segle XIX i començaments del segle XX com El Porvenir Democràtic (Casino de Baix) o el Centre Legitimista (Casino de Dalt) van ampliar el ventall d’entreteniments a Mont-roig del Camp i van obrir el camí al posterior naixement d’un cinema històric a la demarcació: el Cine Martí de Miquel Martí Aragonès, cinema perfectament gestionat després pels seus fills Joaquim Martí Tost y Josep Martí Tost, així com per les posteriors generacions de la família Martí: la Maria Teresa Martí (filla de Joaquim Martí Tost) i el seu marit Elies Martí Mendoza*”.

Com ja he comentat abans, l’operador de cabina, el que feia la projecció de la pel·lícula, fou pràcticament sempre Jaume Olivé Sabaté (conegut com “Patol”). També ho va fer al nou “Cine Martí”. Sovint a les projeccions, per la qualitat de la còpia o per algun problema al muntar els rotlles, saltava el quadre i es veia a la pantalla dos mitjos fotogrames, aleshores esclatava un crit unànime (irònic i divertit) a tota la sala: “Patol, quadru!”. Cal explicar que l’operador de cabina no estava sempre mirant la sala per aquella característica finestreta, tenia prou feina preparant el següent rotlle i vigilant l’arc voltaic que donava aquell raig de llum que impactant al seguit de fotogrames (inanimats) de la pel·lícula de 35 mm. generava aquelles imatges en moviment que els espectadors gaudien al llenç blanc de la pantalla... Normalment, quan la pel·lícula arribava a Mont-roig ja havia fet tot el circuit de cinemes d’estrena i reestrena de Barcelona, i potser d’altres ciutats importants de Catalunya.

Jo també vaig viure aquesta experiència de “tirar el cine” quan estudiava a l’Escola d’Enginyers Industrials, a la Diagonal de Barcelona. Formava part de l’equip del “Cine club Ingenieros” (de 1971 al 1975) i vaig voler aprendre a fer d’operador de cabina (el que en dèiem “proyeccionista”). Teníem un company que ho feia habitualment, però calia saber-ne per si un dia es posava malalt o tenia algun problema. El dia que em va tocar *estrenar-me* fèiem la pel·lícula “Rebeca” (1940) d’Alfred Hitchcock. Normalment, la gran majoria de les pel·lícules d’aquella època duraven 90 minuts, però “Rebeca” era de 120 minuts. Les pel·lícules venien de la distribuïdora en rotlles de 20 minuts, per la qual cosa una pel·lícula eren 4 rotlles i mig.

“Rebeca” tenia 5 rotlles i mig! Calia fer 6 canvis de rotlle. Me’n vaig sortir amb dificultats; crec recordar que en un parell de canvis vaig haver de parar la projecció, obrir les llums de la sala i continuar tan aviat com vaig poder arranjar el problema. Durant aquells anys, vaig arribar a fer unes quantes projeccions. A Enginyers, teníem una màquina de projecció Ossa de les antigues, una d’aquelles que l’arc voltaic es creava per la combustió de dos carbons. Com que era una màquina vella, el motor que permetia apropar-los automàticament no funcionava prou bé i calia estar constantment movent-los a mà. Una feinada.

Els espectadors del “Cine Martí” eren majoritàriament els mateixos, o els seus descendents, que havien anat al cinema de “El Porvenir Democràtic” del “Casino de Baix”. Gairebé mai els espectadors assidus d’aquest cinema anaven al del “Casino de Dalt” i a l’inrevés. El primer era el de les esquerres i el segon dels carlins, de les dretes. Això es va anar perdent amb el pas dels anys, però encara hi havia persones, després que tanqués el cinema del “Casino de Dalt” (1983), que no volien anar a veure cinema al nou local del “Cine Martí” (del 1969 al 1992).

El “Cine Martí”, del carrer de “los Caídos”, va tancar el 1969. L’última pel·lícula projectada fou “Operación Crossbow” (Operation Crossbow, 1965) de Michael Anderson. El dissabte 6 de desembre de 1969, a les 10 de la nit, es va inaugurar el nou “Cine Martí”, en un local de nova construcció de la “Avenida de José Antonio”, cantonada amb el carrer de “los Caídos”, ara avinguda de Reus núm. 1. Mont-roig estava ple de noms franquistes. A la pàg. 373 del llibre s’hi reproduïx el plànol del nou local fet per l’arquitecte Jordi Pujol Barberán. Era una de les sales amb millors condicions tecnològiques d’imatge i so de la província. Tenia 414 butaques. Explica, en el llibre, la meua cosina Maria Teresa Martí Aleu que el seu pare va fer una inversió de 2,5 milions de pessetes. Hi havia un nou projector Ossa amb làmpada de xenó i, al seu costat, l’Ossa del vell cinema, amb el seu arc voltaic de carbons, per si calia substituir l’altre per algun problema. A la inauguració s’hi va projectar la pel·lícula “El cerebro” (Le cerveau, 1969) de Gerard Oury. “El Diario Español” de Tarragona del 10 de desembre va publicar la notícia: “Inauguración de un cine”. Deia que hi va assistir l’alcalde Francesc Aguiló Ferré i altres autoritats locals.

Isaac López Sánchez: “La construcció i posterior inauguració de les modernes instal·lacions del Nou Cine Martí va suposar per Mont-roig del Camp un salt qualitatiu que situà el municipi entre les principals ciutats de la província amb millors cinemes i va convertir la família Martí en una saga històrica de grans empresaris exhibidors tarragonins”.

A la inauguració, el meu oncle, Joaquim Martí Tost, va convidar el pintor Joan Miró. Aquest li va enviar una carta excusant-se perquè anava al Japó (de finals de novembre fins a inicis de desembre). Era el seu segon viatge per preparar les seves obres per a l’Exposició Internacional d’Osaka de l’any següent.

A la sala d'entrada del cinema, a la paret damunt de les escales, hi havia un quadre de Miguel García Lisón. Aquest, havia obtingut la segona menció en la VIII edició del Premi Internacional de Dibuix Joan Miró (1969). Havia nascut a Sobradíel (Saragossa) el 1941. De xiquet va viure a Benicarló, on el seu pare havia aconseguit la plaça de mestre (1944). Va estudiar arquitectura a Barcelona; després fou professor i catedràtic. També va ser el primer president del Centre d'Estudis del Maestrat (1982). Va estudiar i dibuixar durant gran part de la seva vida l'arquitectura popular i de pedra seca del Maestrat. Va morir el 2004.

Seguint informacions del llibre, sabem que el 31 de gener de 1971 es va fer un acte d'homenatge per part del gremi d'exhibidors de Tarragona al "Cine Martí". Van rebre plaques de reconeixement, entre d'altres, el meu oncle Joaquim Martí Tost i el "mític" operador Jaume Olivé Sabaté "Patol".

Aleshores, els cinemes llogaven les pel·lícules a les distribuïdores per lots de deu en deu. En aquest, hi havia dues o tres pel·lícules de renom (sempre degut als actors famosos que hi sortien), tres o quatre més eren d'un cert interès i, finalment, altres tres o

quatre de previsible poca sortida. A l'època final del cinema, el "Casino de Dalt" compartia els lots de pel·lícules amb el "Casino de Baix", tant quan el programava el Miquel Mestre Bargalló, com anteriorment el Miquel Boronat. Les sessions normalment constaven de dues pel·lícules, una de remarcable i una altra de complement, més el noticiari franquista *No-do*. Aquest era d'obligada projecció. Era una de les maneres de propaganda del règim. La televisió no arribaria a la majoria de cases fins a mitjans o finals dels anys seixanta. En el *No-do* vèiem les meravelles del règim: Franco inaugurant embassaments i fàbriques, reportatges sobre l'arribada del turisme, processons de Setmana Santa, tradicions de l'Espanya més ancorada en el passat...

Projector de xenó del nou Cine Martí

Dels anys seixanta recordo una anècdota que pot il·lustrar com es vivia el cinema arreu (i més concretament a Mont-roig). Deuria ser l'estiu de 1964, pels voltants de la Fira. Al "Cine Martí" estava anunciada la projecció de "La escapada" (*Il sorpasso*, 1962) de Dino Risi, amb Vittorio Gassman i Jean-Louis Trintignant. Aquesta pel·lícula es va estrenar a l'octubre de 1963 al cinema Diagonal de Barcelona. A "La Vanguardia" (1 de novembre de 1963) es va publicar una crítica, firmada per J. Pedret Muntañola: *"Toda la cinta es una aventura desenfadada y cínica... en ella se glorifican... los mitos modernos del bien vivir, de la existencia despreocupada y alegre, y de la ausencia de todo sentido fundamental... (es un tremendo alegato a la vacuidad espiritual que deviene de los actuales mitos apetecidos por millones de personas... Narra las aventuras de un desvergonzado individuo que, al volante de un potente coche deportivo,*

se vale de su audacia y desparpajo para divertirse... y deslumbrar a un muchacho tímido e inexperto... que cree hallar en las gamberradas de su improvisado amigo un nuevo y más divertido sentido de la existencia...".

En aquell llarg període del franquisme les pel·lícules patien la dita "classificació moral". La "Junta Nacional de Acción Católica" dictaminava la idoneïtat de les pel·lícules distribuïdes a Espanya. Es classificaven en cinc apartats: "1- Niños hasta catorce años. 2- Jóvenes, de catorce a veintiún años. 3- Mayores, de veintiún años cumplidos en adelante. 3R- Mayores; con reparos, la misma edad, pero con sólida formación moral. 4- Gravemente peligrosa (léase rechazable)". Pedro

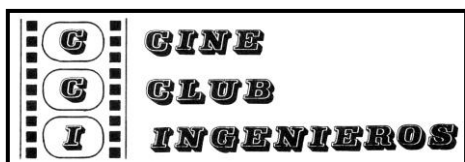
Darnell Gascon a la revista "Cristiandad" núm. 286, del 15 de febrer de 1956, a l'article "Propaganda, censura y calificación moral de las películas", exposava: "El Estado español ejerce una censura gracias a la cual son rechazadas anualmente centenares de películas ofrecidas al mercado español y consideradas totalmente improyectables. En cuanto a las que se aceptan en principio, quedan sujetas a su vez a una censura... La Iglesia estableció hace años una calificación moral... La censura estatal, por otra parte de suma importancia, no es suficiente para el católico que desee vivir el espíritu del catolicismo. Seguir la calificación moral, aplicándola sabiamente, para lo cual el mejor procedimiento será la ciega obediencia de los padres y educadores, garantizará en cuanto cabe una diversión que no sólo puede ser honesta, sino que debe ser aleccionadora...". Vull remarcar això de "ciega obediencia". Els aparells de l'Estat, el propi règim i l'Església, exigien cega obediència en tots els aspectes socials.

A la porta de l'església de Mont-roig, la que dóna a la plaça, s'hi penjava cada setmana la classificació moral de les pel·lícules que s'anaven a projectar al poble. Em sembla recordar que "La escapada" era una pel·lícula "3R" o "4"; una pel·lícula perillosa. Entre algunes persones del poble hi van haver opinions en contra d'anar a veure-la; hi va haver un cert enrenou. Jo, amb catorze anys, sentia com el meu oncle, el "Quimet Panadero", ho explicava tot dinant. Deia que no n'hi havia per tant, que ho deien els de sempre. Jo vaig poder gaudir de la meua primera pel·lícula "moralment perillosa".

Aquells lots de deu pel·lícules, li permetien al "Cine Martí" també programar-les a Miami i a pobles del voltant: Pratdip, Vilanova d'Escornalbou, Tivissa, Colldejou, La Torre de Fontaubella, l'Argentera, Riudecanyes, Riudoms, Maspujols, La Selva del Camp, La Canonja, Cornudella... Es van arrendar alguns d'aquests cinemes.

He comentat anteriorment que jo vaig estar a l'equip del "Cine club Ingenieros" (1971 al 1975). Aviat vaig passar a encarregar-me de fer les contractacions de les pel·lícules que projectàvem. Aleshores, les principals distribuïdors (també les americanes) estaven a Barcelona. En una zona reduïda de la ciutat. Més o menys, entre el carrer Consell de Cent i la Diagonal, i entre el Passeig de Gràcia i Aribau, estaven el gruix de les distribuïdors. Això feia fàcil les gestions dels programadors dels cinemes de ciutats i pobles de Catalunya. Una de les primeres vegades em va tocar anar a "C.B. Films", que estava a la Diagonal amb Balma i que distribuïa el material (molt interessant) de la "United Artists". Allà calia ensenyar el DNI. L'encarregat va llegir "Martí" i deuria

delatar-me alguna expressió “tarragonina”. Em va preguntar: “*Ets parent del Martí de Mont-roig?*” Era l’Antoni Llorens, el que més tard fou rellevant, doncs va crear “Lauren Films” produint les primeres pel·lícules de Pedro Almodóvar i muntant la cadena de “Lauren cinemes”. Era de Cambrils.

La meva pertinença a aquell cine club em va permetre començar la realització d’alguns curtsmetratges: “Y ahora...” (1973), “En la víspera de la vigilia está prohibido sonar” (1974), “Un libro es un arma” (1975), “Can Serra. La objeción de conciencia en España” (1976), o els tres “Noticiaris”: “La Marxa de la llibertat”, “La dona” i “El Born” (1976-1977). Aviat el pare li va comentar al seu germà Quimet que la nissaga cinematogràfica continuava i recordo l’expressió de complaença del meu oncle. El 1979 vaig fer “D’un roig encès: Miró i Mont-roig” i, naturalment, es va estrenar al nou “Cine Martí”. Fou el dissabte 24 de novembre de 1979. A l’endemà al matí, es va fer un altre passi de la pel·lícula. En les dues sessions es va omplir el local. Vaig haver de portar un projector de 16 mm. des de Barcelona.

Els caps de setmana, quan venia a Mont-roig, molt sovint el dissabte a la nit anàvem al “Cine Martí”. Si la pel·lícula no ens acabava d’interessar ens quedàvem a fora, al costat de l’entrada parlant amb els parents, amb la meva cosina Maria Teresa i, de tant en tant, trèiem el cap a la sala per veure la projecció. Un dia molt significatiu i comentat fou quan es va projectar “La trastienda” (1975) de Jorge Grau, amb Maria José Cantudo. Hi havia un pla amb el primer nu integral que van poder veure els espanyols a les sales d’exhibició (mai millor dit). Aquesta pel·lícula es va estrenar a Barcelona el març de 1976, quan feia uns tres mesos de la mort del dictador Franco. Estàvem en aquell

Maria Teresa Martí Aleu

període polític que el règim volia obrir una mica, tan sols una mica, unes portes clausurades des de feia trenta-cinc anys. Començava a entrar un lleuger aire de modernitat. Carlos Arias Navarro era el president del govern (aquell del plorós i televisiu: “*Franco ha muerto*”). Adolfo Suárez no arribaria fins al juliol de 1976. En aquella sessió de l’estiu de 1976, la sala del “Cine Martí” estava plena. Algú que sabia més o menys el minut que sortia “*el felpudo de la Cantudo*” va avisar als que estaven al bar, a la planta baixa, i va pujar gairebé tothom. Es va omplir la part del darrere de la sala i la porta d’entrada; no hi cabia ningú més. Aquell parrús fou l’inici del dit “*destape*” del cinema espanyol. Ja des dels anys seixanta es feien dues versions de les escenes pujades de to d’algunes pel·lícules espanyoles; la versió més carnal servia per a les còpies que es projectaven a l’estranger.

L’Espanya de la transició, aquell període que va de la mort de Franco el 1975 fins les primeres eleccions democràtiques (15 de juny de 1977), fou un temps (també) anòmal i estrany. La nova realitat avançava a batzegades, allò de dues passes endavant i una enrere. A l’estiu de 1976 els mont-rogens van poder veure la Cantudo “com Déu la va portar al món” i, en canvi, hi va haver alguns problemes per poder fer una sessió de

cinema un Dijous Sant. Deuria ser el 1976 o 1977. La Guàrdia Civil es va presentar al “Cine Martí” demanant l'autorització per poder projectar “La ferida lluminosa” (1954) de Tulio Demicheli. Algú ho havia denunciat. Aquesta era una pel·lícula, adaptació d'una obra de teatre de Josep Maria de Sagarra, ambientada a l'Espanya dels anys cinquanta on un prestigiós i descregut cardiòleg viu una doble tensió per les fermes creences de la seva dona i la possibilitat que el seu fill es faci sacerdot. Finalment, es produeix la seva rocambolesca conversió a la fe. Curiosament aquell Dissabte Sant de 1977, el 9 d'abril, es va produir la legalització del *Partido Comunista de España (PCE)*.

Joaquim Martí Tost, el propietari del “Cine Martí” va morir el 1992, però ja anteriorment se n'havien fet càrrec del cinema la seva filla (i cosina meva) Maria Teresa Martí Aleu i el seu marit Elias Martí Mendoza. Aquests, també, a partir del 1989 ja gestionaven el cinema de la Pineda (aleshores de Vila-seca-Salou), al carrer d'Isaac Albéniz. Era un cinema a l'aire lliure que es feia a l'estiu, de finals de juny a setembre. El van tenir fins l'any 2000, quan el propietari del solar va decidir vendre'l. Recordo haver-hi anat algunes vegades aprofitant que estava de vacances a Mont-roig.

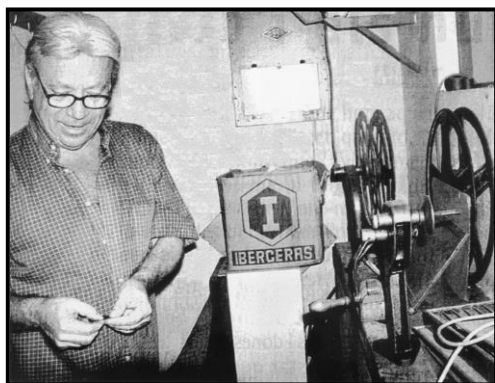
Finalment el “Cine Martí” es va tancar el 31 de maig de 1992, el dia abans del casament del Joaquim Martí Martí, fill de la Maria Teresa Martí Aleu i Elias Martí Mendoza. La darrera pel·lícula projectada fou “Golpe mortal” (“Killer punch”, 1973) de Kim Seehyun, una pel·lícula coreana d'arts marcial en la línia de les de Bruce Lee.

Però el “Cine Martí” encara tindria una certa activitat, del 2003 al 2008 quan un acord del seu propietari (la Maria Teresa Martí Aleu) amb l'Ajuntament va permetre utilitzar-lo per fer diversos actes culturals (Coral Sant Miquel, Grallers de Mont-roig, Batucada, Grup de Teatre Els Xuts, celebració dels 25 anys d'Ajuntaments democràtics amb la presència del M.H. President del Parlament, Ernest Benach o bé l'estrena, el dissabte 11 de març de 2006, del meu documental “Barraques de pedra seca (a Mont-roig)”.

També em pogut saber que hi hagué “cine d'estiu” a Mont-roig en aquells anys cinquanta i seixanta. Concretament foren tres. N'hi havia un a la pista de cal Tomàs Munté (“Guixer”), a l'avinguda de Reus núm. 21. Un altre era a cal Pep a l'avinguda de Reus, núm. 30; el vicari d'aleshores, mossèn Novell, juntament amb molt jovent del poble, el va aprofitar com a pista de patinatge. I, el tercer, fou el “Cine Martí” (“cal Panadero”); aquest, que va durar dos o tres anys, estava darrere el bar. Com ja hem vist abans el nou “Cine Martí”, local de nova construcció, es va inaugurar el 6 de desembre de 1969.

Aquest llibre de la “Historia de los cines tarraconenses...” d'Isaac López Sánchez també esmenta el cinema d'estiu que hi havia a Miami. Explica que era dels germans Cerdà, que es va començar a construir el 1962 i que l'arquitecte fou Juan Zaragoza Albi. Segons diu el llibre, estava a l'avinguda del Doctor Xandri amb el carrer número 7. Actualment aquests carrers són respectivament els de València i Menorca. També gràcies al Miquel Anguera (“Beatet”) i amb l'ajut de Pere Folch, sabem que l'antic cinema de Miami es trobava a l'avinguda de Califòrnia, núm. 11, cantonada amb el carrer de Falset. Segons els plànols publicats en el llibre, tenia l'aspecte d'alguns drive-

in americans, aquells cinemes on els espectadors veuen la pel·lícula dins d'un cotxe. Es va inaugurar el 1963 i va tancar el 1977.

Elias Martí Mendoza

El seu propietari fou l'Amador Muñoz Martínez (q.e.p.r.). Sabem que el cinema de Miami primer fou un cine d'estiu. Es va inaugurar el 1969. Un any després, el cinema ja es pogué projectar dins d'un local cobert i també gestionat per l'Amador Muñoz, amb bones butaques. Durà uns quinze anys. Les pel·lícules les subministrava el "Cine Martí" (agraïm a la M. Carme Aldabó la seva informació).

L'Isaac López Sánchez, per fer aquest llibre, ha emprat una enorme quantitat d'informacions procedents de textos prèviament publicats. En el cas de Mont-roig cita textos sobre les entitats socials "Centre Legitimista" i "El Porvenir Democràtic" publicats a "Ressò mont-roigenc", del número 100 al 105 i del 92 al 98, respectivament. Es fan citacions del llibre "El Centre Obrer de Mont-roig del Camp (1911-1925)" de Francesc Rom Serra i Martí Rom, i també d'una carta de Mercè Sardà Uribarri, filla de l'il·lustre pedagog i polític Agustí Sardà Llaberia, sobre la pertinença dels mont-roigencs a un o altre Casino, publicada a "Ressò mont-roigenc", núm. 85. A les fonts documentals, en general, sovint estrictament cinematogràfiques, té el detall de citar uns quants textos meus publicats a la revista "Cinema 2002" sobre el cinema marginal (antifranquista) dels anys setanta (pàg. 187 i 188).

Li demano a l'Isaac López Sánchez que em faci cinc cèntims sobre ell. Em comenta que va néixer a Madrid el 16 de juliol de 1975, que viu a Salou des de fa vint-i-set anys. *"He viscut en primera persona tota la seva història i constitució com a municipi. Per tant em considero no només madrileny, sinó també salouenc, tarragoní i un home de món"*. Actualment és membre de l'equip investigador i docent del Centre d'Estudis sobre Conflictes Socials (CECOS) de la URV.

Sap greu que els cinemes vagin desapareixent. De fet a Mont-roig, des de 1992 (ja fa més de vint anys) que no hi ha sessions periòdiques de cinema; tan sols algunes d'espòràniques organitzades, sobretot a l'estiu, per l'Ajuntament. Molts de nosaltres, que ja tenim seixanta o més anys, vam viure el cinema com una manera d'obrir perspectives culturals noves, quan descobríem (com ja he avançat abans) escriptors, pintors, músics... mitjançant pel·lícules on hi participaven, es citaven o hi havia referències explícites cap a ells. També hi havia un cinema que explicava situacions o conflictes socials i polítics. Vam aprendre amb el cinema. Des de fa anys l'abundor de l'oferta de lleure (i audiovisual) ha produït allò que els estudiosos qualifiquen de "soroll", on es fa difícil destriar les aportacions que permeten prendre consciència de la realitat en la qual vivim, per formar-se i créixer com a persones. En aquest cas, és el bosc que no ens deixa percebre (alguns) arbres.